

ULUPAMİR KIRGIZLARININ GÖÇ SONRASI KİMLİK İNŞASINDA MÜZİK VE DANSIN ARAÇSALLAŞTIRILMASI

M. Timuçin BAKIRCI*
Necip ÇETİN***

Özet: Bu bildiri, kimlik ve diaspora topluluklarında kimlik bağlamlarından hareketle, müzik ve dansın göç edilen mekânda kimlik inşasında nasıl işlevselleştirildiğini Ulupamir Kırgızları üzerinden ele almaktadır. Ulupamir Kırgızları, göç sonrası yerleştikleri yeni coğrafyada, çevrelerinde bulunan Kürt topluluklarıyla belirgin bir sosyo-kültürel mesafe içinde konumlanmış, bu durum onların kimliklerini pekiştirme süreçlerini doğrudan etkilemiştir. Ötekinin varlığı, grup içi aidiyet duygusunu güçlendirirken, dans ve müzik gibi kültürel pratikler kimlik inşasında bilinçli olarak araçsallaştırılmıştır. Dans, geleneksel Kırgız kültüründe yer almasa da göç sonrası bir kimlik göstergesi hâline gelmiş; Kırgızistan'dan gelen eğitimciler ve dijital bilgi kaynakları (internet, medya) bu dönüşümde belirleyici olmuştur. Komuz çalma pratiği, müzik ve sözlü anlatılar kimliğin korunması ve yeniden üretilmesinde merkezi bir rol üstlenmiştir. Anavatan, dans ve müzik aracılığıyla simgesel olarak yeniden üretilmiş; bu pratikler yalnızca kültürel sürekliliği sağlamakla kalmayıp, diaspora topluluğunun aidiyetini güçlendiren bir köprü işlevi görmüştür. Sonuç olarak, müzik ve dansın, Ulupamir Kırgızlarının göç sonrası kültürel varlıklarını sürdürme ve kimliklerini yeniden inşa etme süreçlerinde kritik bir işlev üslendiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Ulupamir, Kırgız, Kimlik, Dans, Müzik*

The Instrumentalization of Music and Dance in the Post-Migration Identity Construction of Ulupamir Kyrgyz

Abstract: This paper examines how music and dance are functionalized in the construction of identity in the place of migration, based on the contexts of identity and identity in diaspora communities, through Ulupamir Kyrgyz. In the new geography where they settled after their migration, the Ulupamir Kyrgyz were positioned in a distinct socio-cultural distance with the Kurdish communities around them, which directly affected the processes of consolidating their identity. While the presence of the other strengthens the sense of belonging within the group, cultural practices such as dance and music are consciously instrumentalized in identity construction. Although dance is not part of traditional Kyrgyz culture, it has become a sign of identity after migration; instructors from Kyrgyzstan and digital information sources (internet, media) have been decisive in this transformation. Likewise, the practice of playing the komuz, music and oral narratives have played a central role in the preservation and reproduction of identity. The homeland was symbolically reproduced through dance and music; these practices not only ensured cultural continuity but also served as a bridge that strengthened the belonging of the diaspora community. As a result, it has been determined that music and dance play a critical function in the processes of Ulupamir Kyrgyz maintaining their cultural existence and reconstructing their identity after migration.

Key Words: *Ulupamir, Kyrgyz, Identity, Dance, Music*

Giriş

Kimlik, bireylerin ve toplulukların kendilerini nasıl tanımladığını ve nasıl konumlandığını belirleyen, sosyal bilimlerin temel kavramlarından biridir. Özellikle göç ve diaspora bağlamında kimlik, yalnızca bireylerin geçmişleriyle kurdukları bir bağ olmanın ötesine geçerek, yeni mekânlarda nasıl yeniden üretildiğini ve dönüştüğünü anlamak için önemli bir analiz aracına dönüşmektedir. Bu bağlamda, müzik ve dans gibi kültürel pratiklerin, diasporik toplulukların kimlik inşa süreçlerinde kritik bir rol oynadığı ifade edilebilir. Kültürel kodların korunması, aktarılması ve yeniden inşasında müzik ve dans, kolektif belleği pekiştirmenin yanı sıra, göç edilen mekânda grup aidiyetini güçlendiren araçlar hâline gelir. Ulupamir Kırgızları, bu bağlamda önemli bir örnek teşkil etmektedir. 1982 yılında Afganistan'dan Türkiye'ye göç eden bu topluluk, Van'ın Erciş ilçesinde inşa edilen Ulupamir köyünde iskân edilmiştir. Göç sonrası süreçte, etraflarında bulunan Kürt toplulukları ile belirgin bir sosyo-kültürel mesafe içinde konumlanmaları, kimliklerini inşa etme biçimlerini doğrudan etkilemiştir. Kürt toplulukları ile yaşanan sınırlı etkileşim, onların kültürel kimliklerini koruma ve güçlendirme yönünde stratejiler geliştirmelerine neden olmuş; bu stratejilerin başında ise müzik ve dans gelmiştir. Geleneksel olarak Kırgız kültüründe dans yaygın bir pratik olmasa da göç sonrası dönemde kimliklerini

* Öğr. Gör. Dr., Trabzon Üniversitesi, Devlet Konservatuarı, Müzik Bölümü, mtimucinbakircii@gmail.com

*** Öğr. Gör., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Türk Müziği Devlet Konservatuarı, Türk Halk Oyunları Bölümü, necipcetin@hotmail.com

pekiştiren ve anavatanlarıyla olan bağlarını simgesel düzeyde yeniden üreten bir araç hâline gelmiştir.

Bu çalışmada, Ulupamir Kırgızlarının Türkiye Cumhuriyeti'ne gerçekleştirdikleri göç sonrasında yaşadıkları kimlik inşa süreci; müzik ve dansın kültürel sürekliliği koruma, pekiştirme ve anavatanla bağ kurma işlevleri bağlamında derinlemesine incelenmektedir. Araştırma kapsamında, alanda yürütülen kapsamlı görüşmeler ve katılımcı gözlemler yoluyla elde edilen nitel veriler analiz edilerek, Ulupamir Kırgızlarının müzik ve dans pratiklerinin hem kendi iç topluluk dinamiklerini hem de göç edilen coğrafyadaki toplumsal ilişkileri nasıl şekillendirdiği ortaya konulmaktadır. Göçmen topluluklar için kritik bir öneme sahip olan kültürel pratiklerin, göç edilen yeni sosyokültürel bağlamlarda nasıl dönüştüğü, uyum sağladığı ve yeniden yorumlandığı tartışılmaktadır. Bu bağlamda Ulupamir Kırgızlarının müzik ve dans aracılığıyla kendi etnik kimliklerini yeniden üretmeleri, yeni kuşaklara aktarmaları ve anavatanlarıyla sembolik bir bağ oluşturma biçimleri detaylandırılmaktadır. Ayrıca, müzik ve dansın diasporik toplulukların yeni kimlik ve aidiyet duygusu oluşturmalarındaki stratejik rolüne odaklanılarak, bu pratiklerin toplumsal hafıza ve kolektif bellek üzerindeki etkileri incelenmektedir. Böylelikle çalışma, diasporik kimliklerin oluşumu ve dönüşümünü anlamada kültürel pratiklerin önemini vurgulamakta ve Ulupamir Kırgızlarının özgün deneyimi üzerinden kültürel devamlılık stratejileri ve kimlik dönüşüm mekanizmalarına ilişkin bir perspektif sunmaktadır.

1. Kimliğin Kapsamı ve İnşası

Toplumsal alanda gerçekleştirilen pek çok sosyal bilim araştırması, toplumsal olarak inşa edilen anlamlara sahip niteliklere/iyeliklere göre sınıflandırılan insan gruplarını merkeze alır. Sosyoloji, antropoloji, felsefe, edebiyat vb. disiplinlerin yanında özellikle etnomüzikoloji gibi kültürel alandaki fenomenler, edimler, pratikler ve söylemlerin önemli veriler şeklinde değerlendirilmesi aracılığıyla gerçekleştirilen çalışmaların büyük çoğunluğunda, yaşam tarzı boyutunda belirli niteliklere göre homojenlik gösteren topluluklara odaklanılır. Bu durum, bir topluluğun yaşam tarzını oluşturan bütün fenomenlerin, o topluluğu tanımlayan ve kendine özgü kılan bir nitelik sergilediğinin ya da bu doğrultuda kullanıldığının kanıtlayıcısı olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla, yaşam tarzını şekillendiren tüm fenomenlerin, aslında toplumsal alandaki farklı yaşam tarzlarının ve anlamların nasıl inşa edildiğini ve deneyimlendiğini yansıttığı düşünülebilir. Çünkü kültürel pratiklerin, değerlerin ve normların bütünü, bireylerin ve grupların kendilerini tanımlama biçimleriyle doğrudan ilişkilidir ve bu da sosyal bilimlerde *kimlik* kavramının açıklayıcı bir araç şeklinde değerlendirildiği çalışma alanına işaret eder. Literatürde hakkında ciltlerce yazı yazılan kimlik kavramı, kabaca birey ya da grupların biz ve öteki arasındaki sınırları nasıl, neden belirginleştirdiklerinin karşılığı olarak tanımlanabilir. Assman'a göre kimlikler bireylerin aidiyet hissettikleri grup içerisindeki etkileşimi, iletişimi ve söz konusu grubun bireyi benimsediği oranda ortaya çıkar. Sosyal bir olgu olan kimlik, ortak kimlik ya da biz kimliği kavramlarıyla tanımlanırken, söz konusu 'biz'in inşasında bulunan ve 'biz'i temsil eden bireyler dışında olmayan bir şeydir (Assman'dan akt. Dalbay ve Avcı, 2018: 30-31). Yani kimlik denen fenomen, belirli bir grup içerisinde yaratılan toplumsal anlama içkindir ve bu grubun ötekilerden farklılıkları ile var olur. Bu niteliğiyle kimliğin, insan gruplarının yaşam tarzlarını anlama ve farklı yaşam tarzlarını, pratiklerini, normlarını karşılaştırılabilme imkânı taşıdığı ifade edilebilir ve dolayısıyla kapsamlı bir analiz aracı niteliğindeki bu kavramın bilimsel literatürdeki yaygınlığı anlaşılabilir.

Kimlik kavramı ile ilgili yapılan tanımlar incelendiği zaman Assman'ın ifadelerinde görüldüğü üzere biz ve öteki arasında kalan sınırların belirginleştirildiği görülür. Erol'a göre grup kimliği ya da kolektif kimlik, ötekiler ile farklılıkların vurgulanması yönünde bir talep (Erol'dan akt. Küçükebe, 2018: 123) şeklinde değerlendirilir. Benzer şekilde Bilgin de kimliği tanımlarken 'biz' olma çabası içerisinde grup içerisindeki benzerliklerin, ötekiler ile farklılıkların yaratımı; bir ortak değerler sisteminin inşa edilmesi şeklinde ifadeler kullanır. Ayrıca bilgin kimlik yaratımındaki süreç boyunca önemli olan dinamikleri geçmiş, yaşanan alan-bölge, maddi koşullar, dilsel özellikler şeklinde tarif eder (Bilgin'den akt. Küçükebe, 2018: 123). Bu bilgilerden

yola çıkarak halihazırda biz/öteki ayrımını vurguladığı tartışılan kimliğin dil, tarih, toplumsal bellek, yaşam yeri vb. gibi dinamikler aracılığıyla inşa edilen bir fenomen olduğu ifade edilebilir. Bu demektir ki kimlik, kendisini inşa eden grup tarafından inşa edilirken vurgulanacak özelliklerin görünürlüğünün artırılması; arka planda bırakılacak özelliklerin görünürlüğünün azaltılmasını içerir. Dolayısıyla kimlik denen şey daha önce de değinildiği üzere aslında farklılığın görünürlüğünün artırılması süreci şeklinde değerlendirilebilir. Diğer bir deyişle kimlik fenomeni, referans bir ötekiye göre konumlanma meselesi şeklinde düşünülebilir: “Tanınma, tanımlama ve aidiyet etrafında biçimlenen kimlikler, etnik gruplar tarafından değişen koşullara göre sürekli yeniden inşa edilir. Bu inşa süreci daha geniş ölçekli bir toplum içinde yaşayan grupların birbirleriyle dinamik bir ilişki halinde; grup dahilinde benzeme, grup haricinde farklılaşma taleplerinin sürekliliğine işaret eder. Gruplar, benzeme ve farklılaşmayı talep ederken kendi kültürlerine has simge, söylem ve pratiklerine referans yaparlar. Bu, grup kimliklerini onaylayan ve kendilerini diğer gruplardan ayırmanın yoludur” (Ata, 2021: 29-30). Benzer şekilde Conolly de kimliğin ötekiye bağımlı bir fenomen olduğunu ifade eder: “(...) kimliğin kendi varlığını güven altına almak için farklılıktan bir ‘öteki’ inşa etmeye ya da farklılığı öteki olarak algılamaya ihtiyaç duyması, başka bir deyişle söz konusu insanın ancak farklılığa ve ötekine dönüştürebildikleri oranında gerçekleşebilecek olmasıdır. Ne var ki, ötekinin varlığına bağımlı olma durumu söz konusu inşa sürecinin ‘tamamlanması’ ve kimliksel sınırların elde edilmesiyle son bulmayacak, ortaya çıkan yapı, yeni koşullara göre farklılığı tekrar ve tekrar tanımlama yeteneğine her zaman bağımlı kalacaktır” (Conolly’dan akt. Küçükebe, 2018: 124). Bu durumda kimliğin birey ve gruplar tarafından biz/öteki arasındaki sınırın vurgulanması amacıyla çeşitli dinamiklerin kullanımı aracılığıyla; sürekli olarak ötekinin referans alınması sonucunda ortaya çıkan bir anlam yaratım süreci olarak düşünülmesi mümkündür.

2. Kimlik İnşasında Önemli İki Pratik: Müzik ve Dans

Kimlik denen fenomen, birey ve grupların ötekiye karşı bir anlam inşası süreci ise müzik alanında yapılan bir çalışmada “Herhangi bir topluluğun kimlik bileşeni olarak kültürel alandaki pratikleri kullanması durumu bu topluluğu etnomüzikoloji alanında çalışmanın öznesi yapabilir mi?” sorusu akla gelir. Müziğin kimlik inşasında merkezi bir rolde bulunduğunu ifade eden Erol’a göre bu rol, kimliğin güçlenmesini sağlayan aidiyet duygusunun yaratımıdır. Toplumsal alandaki gruplar için müzik hem soy, kan veya ortak tarihe referanslar veren bir müziksel farklılığı ifade ederken hem de modern kent yaşamında yeni kimliklerin inşa yolu şeklinde de işlevsel bir göreve sahiptir. Bu bağlamda Erol, müzik aracılığıyla güçlendirilen aidiyet duygusunu iki temel boyutla açıklar: İlk boyut kimliğin müzik aracılığıyla doğrudan temsil edilmesidir. Diğer bir deyişle geçmişe referanslarla anlamlandırılan bir müzik geleneği aracılığıyla birey ya da grubun kendisini tanıtmayı ve aidiyet geliştirmesidir. İkinci boyut ise müzik pratiklerinin kullanılması vasıtasıyla yeni bir kimlik inşası sürecine girilmesidir (Erol’dan akt. Ata, 2021: 34). Bu demektir ki müzik, kimlik ile doğrudan ilişkili bir fenomendir ve birey ya da toplulukların yalnızca estetik kaygılar ile üretip tükettikleri basit ses organizasyonundan öte anlamlar içerir ve önemli bir kimlik bileşeni olarak değerlendirilir. Halihazırda bu alanda 1980’li yıllardan itibaren karşılaşılan görece kapsamlı bir literatür söz konusudur: Müzik ve kimlik temasının 80’li yıllarda ortaya çıkışını üç sebeple açıklayan Rice’a göre ilk neden kimlik kavramının bir analiz aracı olarak sosyal bilimler literatüründe güç kazanımıdır. Diğer bir deyişle etnomüzikoloji disiplinin öncülleri olan sosyoloji, antropoloji, felsefe ve kültürel çalışmalar gibi alanlarda kimlik meselesinin güç kazanımı, müzik ve kimlik çalışmalarının yaygınlaşmasına ilk neden olarak ele alınır. İkinci neden ise Amerika’da dikkat çeken ırk, etnisite ve cinsiyete dayalı kimlik siyasetinin üniversitelerde ve toplumsal yaşamda zemin kazanmasıdır. Son neden ise toplumsal yaşamda meydana gelen dönüşümler sonucunda geleneksel etnik, ulusal kimliklerin yerine yeni kimlik fırsatlarının doğmuş olmasıdır (Rice’dan akt. Ata, 2021: 33). Dolayısıyla her kavram, düşünüş biçimi, davranışın temelinde bir toplumsallığın varlığından bahsedileceği gibi müzik ve kimlik temasının ortaya çıkışı ve akademik literatüre yansımada da toplumsal dönüşümlerin doğrudan etkisinden söz edilebilir. Diğer bir ifadeyle, sosyoloji ve antropoloji alanlarında görece önemli kuram ve kuramcılarının ortaya

çıkışındaki etkisiyle Amerika'daki çok kültürlü yapı; 20. yüzyılın ortasına denk düşen sınıf çatışmalarından sonraki dönemde etnik kimliklerin önem kazanmaya başlaması gibi toplumsal dönüşümler sonucunda etnik, yerel kimliklerin görünürlüğünün görece artması gibi olguların müzik ve kimlik temasındaki yaygınlaşmaya katkıda bulunduğu ifade edilebilir. Söz konusu alanda ülkemizdeki literatür hakkında fikir sahibi olabilmek için ise şu ifadelere başvurulabilir: “Söz konusu çalışmalarda müzik, sahip olduğu karakteristik özelliklerle temsil ettiği kimliğin ‘kolektif bağlamda kendini anlama’ amacına hizmet etmektedir. Bu noktada özellikle diasporik topluluklar üzerine yapılan çalışmaların yaygınlığından ve söz konusu çalışmalarca genel olarak müziğin, ele alınan kültürel gruba ait kimliksel durum, tutum, davranış ya da değişimin ipuçlarını ortaya koyan önemli bir temsil alanı olarak değerlendirildiğinden söz etmek mümkündür” (Küçükkebe, 2018: 125-26). Sonuç olarak kimlik meselesinin müzik alanındaki çalışmalarda da sosyal olguların açıklanmasında işlevsel bir araç olarak kullanılabileceği ve halihazırda bu doğrultuda görece kapsamlı bir literatürün -özellikle diasporik topluluklar üzerinden gerçekleştirilen biçimlerinin varlığından- söz edilebilir.

Müzik ve kimlik alanındaki çalışmalarda odaklardan birini teşkil eden diasporik topluluklar hakkındaki literatür incelendiği zaman dikkat çeken en önemli edimlerden birisi söz konusu toplulukların göç ettikleri yerde halihazırda var olan kültürel pratiklerinin göç edilen yerde yeniden inşa edildiğidir: “Göç olgusu, yerinden oynayan bireyin ya da topluluğun kimliğini, değişen koşullarda, yeniden tanımlamasını/inşasını zorunlu kılar. ‘İnşa’ ile anlatılmak istenen şey, kimliğin, bir aidiyetin tahayyül edilmesi sonrasında bu tahayyül üzerinden temsil edilerek, her temsille bu aidiyete bağlı anlamları yeniden üreterek ve sonraki kuşağa aktararak devindirildiği, asla tamamlanmayan bir süreç olduğudur. Göç nedeniyle, içkin olduğu bağlamdan kopan bir kimliğin yeniden inşasında, kökenden taşınan kültürel örüntüler, göç esnasında temas edilen ve yeni çevrede karşılaşılana etkileşime girer. Böylece topluluğun kolektif bilgisi/sermayesi de tüm bu deneyimler içerisinde değişime, dönüşüme uğrar. Kolektif sermaye, geçmiş anılar da dahil, ortak yaşamsal deneyimlerden oluşan, ait olunan bütüne ilişkin kültürel miras olarak değerli ve yaşatılması zorunlu görülen semboller, anılar, gelenekler, görenekler gibi edimsel ve söylemsel her türlü kolektif bilgiyi içerir” (Akbaba Bozok, 2017: 11). Halihazırda kimlik ile ilgili tartışmaların gerçekleştirildiği paragraflarda sunulduğu üzere kimliğin şekillenmesi bir öteki referansı ile gerçekleşmekteydi. Dolayısıyla yukarıdaki ifade ile diasporik toplulukların göç edilen yerde kimlik bileşeni olarak kullandıkları kültürel pratiklerini yeniden inşa etmeleri anlamlı hale gelmekte ve kültürel pratiklerin bu süreçteki rolü önem kazanmaktadır.

Göç sonrası kimlik inşasında kültürel pratiklerin önemine ilişkin çeşitli ifadeler bulunur. Bu ifadeler incelendiği zaman çoğu zaman birbirlerinin tamamlayıcısı olarak karşılaşılan müzik ve dansın birlikte değerlendirildiği görülür: “Etnik bir grubun kolektif aidiyet bilincini geliştiren unsurlardan biri olan geleneksel müzik ve danslar, ait olduğu etnik grubun kimliğinin önemli bir işaretleyicisidir ve ayırt edici kültürünün bir simgesi olarak önem taşır. Yalnızca müzik değil onunla bağlantılı olarak, çalgılar, tınsal özellikler, dans pratikleri, ritüeller vs. de kültürün ayrılmaz bir parçası olarak etnik bir grubun kimliğini yansıtmadaki en temel araçlardır. Stokes, müziğin ve dansın, bazen bazı toplumlarda topluluğun kendisini topluluk olarak görmesini sağlamanın tek yolu olduğunu savunur” (Stokes’dan akt. Ata, 2021:34). Göç edilen yerde kimliğin inşa edilmesinde müzik ve dansın en etkili araçlar olduğunu ifade eden Erol’a göre bu araçlar “(...) kökenden kopmuş gruplar ile köken arasındaki ilişkilerin çözümlenmesinde analitik birer mercek işi görürler. Çünkü göç deneyiminin kimliğe etkileri müziksel edimlere etkileriyle koşuttur, kimliğin her bir bileşenindeki değişimin müziksel bileşenlerdeki, tercihlerdeki ve tutumlardaki değişimle yakından ilişkisi vardır” (Erol’dan akt. Akbaba Bozok, 2017: 25). Bu yaklaşım, müziğin ve dansın yalnızca birer eğlence unsuru olmanın ötesinde, göç sürecinde ortaya çıkan kimlik dönüşümlerini anlamlandırmada kritik bir araç olduğunu gösterir. Göçmen topluluklar yeni kültürel bağlamlara uyum sürecinde, müzik ve dans pratikleri sayesinde hem kolektif hafızalarını korur hem de yeni aidiyet biçimleri geliştirir. Böylece bu pratikler, göç sonrası kimlik inşasında sadece geçmiş ile güncel deneyimler arasında bir köprü kurmakla kalmaz, aynı zamanda geleceğe

yönelik kimlik kurgularının şekillenmesinde de etkili olur. Bu durum, kültürel pratiklerin kimlik çalışmalarındaki belirleyici ve dönüştürücü gücünü yeniden vurgular.

3. Ulupamir Kırgızlarının Wuhan Vadisindeki Göç Deneyimleri ve Türkiye Cumhuriyeti'ne Göç Süreci

Orta Asya'nın engin coğrafyasından Afgan Pamirleri'nin sarp yamaçlarına, oradan da Türkiye'ye uzanan Pamir Kırgızlarının göç öyküsü, bölgedeki sosyo-politik çalkantıların ve kültürel dönüşümlerin neredeyse tüm boyutlarını yansıtan vaka niteliği sergiler. Bu topluluğun kolektif belleği, kimlik inşası ve hayatta kalma stratejileri, söz konusu süreçte son derece dinamik biçimlerde kendini gösterir. Tam da bu bağlamda, 1916 yılında, Çarlık Rusya yönetimindeki Orta Asya topraklarında, Wakhan Koridorunun hemen kuzeyinde ve Afgan Pamirleri'nde çıkan isyan (Urmanbetova'dan akt. Can, 2024: 90), Kırgız tarihinin en büyük trajedilerinden biri olarak kabul edilir ve "Ürkün" adıyla anılır (Kara'dan akt. Can, 2024: 90). Bu ayaklanmanın temel nedeni, Birinci Dünya Savaşı sırasında Doğu Cephesinde hizmet için Müslüman Türklerin Rus ordusunda silah altına çağırılması ve bu çağırının reddedilmesine karşılık olarak Türkistan'daki Türkler üzerindeki baskının artmasıdır (Kodaman'dan akt. Can, 2024: 90). Rus ordusunun uyguladığı aşırı şiddet, çok sayıda Kırgız Türkünün hayatını kaybetmesine ve yüzbinlercesinin de Çin ile Wakhan Koridoruna göç etmesine yol açmıştır (Can, 2024: 90). Bu gelişme, Kırgızların farklı coğrafyalara doğru zorunlu göçlere sürüklenmesinin ilk büyük dalgası olarak değerlendirilebilir. Bunun ardından gelen Sovyet baskıları, sınırların kapanması ve Afganistan'daki merkezi yönetimlerin değişen tutumları, Pamir Kırgızlarını kendi etno-kültürel bütünlüklerini korumak için sürekli göç etmeye zorlar. Söz konusu baskıların ve siyasi belirsizliklerin neden olduğu 'aradalık' hissi, kolektif bellek üzerinde derin izler bırakır. XX. yüzyılın başlarından itibaren Rahmankul Han önderliğindeki bir grup Pamir Kırgızı, Afgan Wakhan Koridoru'na geçerek burada yeni yaşam alanları oluşturmaya başlar (Kokaisi'den akt. Can, 2024: 90-91). Ardından, 1930'lu yıllarda Sovyet hükümetinin Afganistan sınırını kapatması ve Afganistan'daki Kırgızlara yönelik baskılar düzenlemesi (1930-1946), güvenlik endişesini artırır ve Küçük Pamir Kırgızlarının Sincan'a gitmek üzere Afganistan'ı terk etmelerine neden olur (Can, 2024: 91). Bu aşamada, topluluğun yerel otoritelerle kurduğu ilişkilerde belirsizlik ve tehdit algısı ön plana çıkar; Kırgızlar hem hayvancılık merkezli ekonomik faaliyetlerini sürdürmeye hem de kimliklerini korumaya çabalar.

1970'lere kadar Afgan Pamirleri'nde, zorlu coğrafi koşullarda hayvancılığa dayalı göçebe yaşam tarzını sürdüren Kırgızlar (Shahrani'den akt. Kaplan ve Bulut, 2022: 832), 1973'te Afganistan'da gerçekleşen darbeye birlikte monarşinin kaldırılması ve Cumhuriyetin ilanı sonrasında yeni bir siyasi iklimle karşı karşıya kalır. Kral Muhammed Zahir Şah'ın koruması altında bulunan Rahmankul Han'ın konumu bu dönemde zayıflar. 1978'de Sovyet destekli Afganistan Halkının Demokratik Partisi'nin iktidarı ele geçirmesiyle (Saur Devrimi) Kırgızlar, siyasi ve kültürel açıdan tehlike altında kaldıklarını düşünerek büyük ölçüde Pakistan'a kaçmak zorunda kalır (Dörre vd.den akt. Can, 2024: 91-92). Göç kararını tetikleyen unsurlar arasında, topluluğun dinî inanç ve geleneklerini koruyamayacağına dair duyduğu endişe de bulunur (Shahrani'den akt. Kaplan ve Bulut, 2022: 832). Böylece, Pamir Kırgızları yalnızca fiziksel bir yer değiştirme yaşamaz; aynı zamanda kültürel kodlarını, sosyal örgütlenme biçimlerini ve toplumsal hafızasını yeni mekânlara taşıma mücadelesi verir. Bu süreçte, topluluğun ABD'ye yerleşme arayışı da farklı bir yönelim olarak belirir. Ancak Rahmankul Han'ın, Kırgızların Alaska'ya göç etme talebine ABD tarafından olumlu bir yanıt gelmeyince (Şimşek'den akt. Can, 2024:92), gözler Türkiye'ye çevrilir. Türkiye, "Afganistan'dan Pakistan'a Sığınan Türk Soylu Göçmenlerin Türkiye'ye Kabulü ve İskânına Dair Kanun Tasarısı"nı 10 Mart 1982'de Bakanlar Kurulu'nda kabul ederek 19 Mart 1982'de Resmî Gazete'de yayımlar (Öztürk'den akt. Kaplan ve Bulut, 2022: 832). Böylece, Mart 1982'de 1129 Pamir Kırgızı için Türkiye'ye sığınma yolu açılmış olur (Şimşek'den akt. Can, 2024:92). Türkiye'nin bu misafirperver tutumu, tarihî ve kültürel bağların yanı sıra, uluslararası dengelerde Türk soylu topluluklara yönelik yaklaşımının da bir yansımasıdır.

Göç dalgasının ilk aşamalarında yaklaşık 300 aile, Pakistan'dan uçakla Adana'ya gelir; buradan ise 776 kişiden oluşan 198 aile Van'ın Karagündüz köyünde, 353 kişilik 89 aile ise Malatya Boztepe'deki afet evlerine yerleştirilir (Öztürk'den akt. Kaplan ve Bulut, 2022: 832). Geçici iskân bölgelerinde, Pamir Kırgızları geleneksel toplumsal örgütlenme biçimlerini büyük ölçüde sürdürmeye gayret eder; akrabalık ilişkileri, kolektif hafıza ve hayvancılık pratikleri yeni ortama uyarlanır. Zaman içinde Van'ın Erciş ilçesinde bugün "Ulupamir" olarak anılan köyün inşası tamamlanır; 1987'de Van'da, 1988'de de Malatya'da bulunan Kırgızlar bu köye taşınarak toplu hâlde iskân edilir (Kaplan ve Bulut, 2022: 832). Köyün adını bizzat kendileri "Ulupamir" olarak belirleyen Kırgızlar, böylece yeni bir yurt ve geleceğe dair umut kapısı inşa etmiş olur.

Sonuç olarak, 1916 Ürkün İsyanı'yla açılan ilk büyük göç dalgasından başlayarak Sovyet ve Afgan hükümetlerinin baskıları, dinî ve kültürel kaygılar ile nihayetinde can güvenliği sorunu, Pamir Kırgızlarını uzun ve zorlu bir yolculuğa çıkarır. Türkiye ise tarihî ve kültürel bağlar ile hukuki düzenlemeler çerçevesinde onlara kucak açar. Pamir Kırgızları da Van'da kurdukları Ulupamir Köyü ile bu göç hikâyesini kalıcı bir yurt edinme başarısına dönüştürür. Böylece, Pamir Kırgızlarının çok katmanlı mücadelesi ve göç hikâyesi günümüzde de canlılığını koruyarak, kolektif bellek, kimlik ve mekânsal aidiyet konularında sosyoloji ve antropoloji alanlarına son derece değerli bir örnek teşkil eder. Bu örnek, yalnızca maruz kalınan zorlukları değil, aynı zamanda etkileşime girilen her coğrafyada yeniden üretilen, dönüştürülen ve sürdürülme becerisi sergileyen kültürel kimliğin gücünü de gözler önüne sermektedir. Köklü bir tarihsel deneyimin mirasçısı olan Ulupamir Kırgızları, günümüzde hem geleneksel kurumlarını korumaya hem de Türkiye toplumuyla kaynaşmaya devam ederek çok yönlü bir kimlik inşası sürecini sürdürmektedir. Bu süreç, antropologlar ve sosyologlar tarafından incelendiğinde, yerinden edilmenin, mekânın ve kültürel sürekliliğin nasıl iç içe geçen mekanizmalar olduğuna dair çarpıcı veriler sunabilir.

4. Ulupamir Kırgızlarının Göç Sonrası Kimlik İnşasında Müzik ve Dansın Kullanımı

4.1. Ulupamir Kırgızlarının Kimlik Bileşenleri ve Öteki

Ulupamir Kırgızlarının kimlik bileşenlerini ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilen literatür taraması, topluluk içerisindeki yönetici veya otorite figürünün söylemlerinin ne denli önemli olduğunu açıkça gösterir. Nitekim Orta Asya coğrafyasında 'han' unvanına sahip önderler, yalnızca siyasi otoriteyi temsil etmekle kalmaz; aynı zamanda topluluğun kültürel, sosyal ve dinî değerlerini muhafaza etmesinde de kritik bir sorumluluğa sahiptir. Geleneksel olarak aksakallardan* oluşan 'bilirkişiler meclisi' ile birlikte, bu yöneticiler toplumun istikametine ve kimlik öğelerinin korunmasına dair kararlar alır ve yol gösterici olmaya devam eder. Ulupamir Kırgızlarının, Orta Asya'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne uzanan göç süreçlerinde ve sonrasında liderleri Rahmankul Han'ın sözlerinin ve yönlendirmelerinin büyük bir değer taşıdığı dikkati çeker. Han'ın öngörülleri, toplumsal dayanışmayı sağlamlaştırdığı gibi, bireylerin kendilerini bir ulus ve din bağlamında tanımlamalarında da belirleyici olur. Özellikle zorlu göç yıllarında, Rahmankul Han'ın söylemleri; geleceğe dair kaygıları yatıştıran, kültürel ve dinî pratiklerin sürdürülmesini sağlayan bir yapı taşına dönüşür. Bu bağlamda, Rahmankul Han'ın vasiyet niteliği taşıyan ifadesine topluluğun günümüzde dahi riayet etmeye çalıştığı tespit edilir. Söz konusu vasiyet, "Türklüğünüzü unutmayın, geleneğinizi unutmayın, dininizi unutmayın" şeklinde özetlenir (Kaplan ve Bulut, 2022: 837; Sağır 2011: 264). Bu üç bileşenin -Türklük bilinci, geleneksel değerler ve İslâmî inanç- Ulupamir Kırgızlarının kimliklerini inşa etme ve koruma sürecinde birer mihenk taşı olduğu görülür. Aynı zamanda, göç sonrasında Türkiye'ye uyum sağlarken bile bu vasiyeti rehber alan topluluk üyeleri; tarihsel köklerini unutmuyarak, yeni coğrafyadaki hayatlarını -Türklük, gelenekler ve İslâm- kendi inanç ve kültür öğeleriyle

* Alan araştırması sürecinde gerçekleştirilen görüşme ve gözlemlerde Ulupamir Kırgızlarında Aksakal Meclislerinin hala etkin bir şekilde topluluğa yön verdiği, resmi idari merci konumundaki muhtarlığın yalnızca resmi işlerin yürütülmesi için kullanıldığı görülmüştür.

harmanlama gayreti gösterir. Bu durum Ulupamir Kırgızlarının kimlik bileşenleri hakkında önemli fikir vericilerden birisidir.

Ulupamir Kırgızlarının kimlik bileşenlerinden önemli bir tanesi daha önce de değinildiği üzere çevresel koşulların referans alınması ile Türklük bilinci etrafında şekillenir: “Kırgızlar Türkiye’ye geldikten sonra çevre köylerle ve Erciş’le ilişkileri sınırlı kaldı. Erciş’e hastane, alışveriş, devlet dairelerindeki işler gibi nedenler dışında inmediler. Ayrıca benliklerini ve kültürel değerlerini korumak adına yerli halka kaynaşmayı pek istemediler. Bölge ahalisinin (Kürtlerin) onların ata topraklarına haksız yere yerleştirildiği, devlet tarafından pozitif ayrımcılığa tabii tutuldukları ve korucu köyü olmaları nedeniyle Kırgızlara karşı ön yargılı ve olumsuz tutumun da bunda etkisi büyüktür” (Kurbanbeg, 2019: 137). Rahmankul Han’ın torunlarından olan Kurbanbeg’in aktardığı veriler, Ulupamir Kırgızlarının Türkiye’ye yerleştikten sonra çevre köylerle ve Erciş ilçesiyle kurdukları ilişkilerin sınırlı düzeyde kaldığını ortaya koyar. Hastane, alışveriş veya devlet dairelerindeki resmi işlemler gibi zaruri ihtiyaçlar dışında Erciş’e inmeyen bu topluluk, bir yandan benliklerini ve kültürel değerlerini korumak isterken, diğer yandan yerli halkla kaynaşmama eğilimi gösterir. Burada, bölge ahalisinin (Kürtlerin) Kırgızlara karşı beslediği önyargı ve olumsuz tutumların -onlara haksız bir şekilde ata topraklarının tahsis edildiği, devlet tarafından pozitif ayrımcılığa tabi tutuldukları ve korucu köyü statüsünde bulunmaları nedeniyle- bu mesafelenmede etkili olduğu vurgulanır. Bu durum, Ulupamir Kırgızlarının Türklük bilincini daha da pekiştiren bir “biz” ve “öteki” ayrımı yaratır. Topluluk, söz konusu sosyo-kültürel gerilimler nedeniyle, kendi kimlik kodlarını muhafaza etme gayretini sürdürürken, çevresindeki topluluklarla sınırlı bir iletişim geliştirmeyi tercih eder. Böylece, kültürel bütünlüğün korunmasına yönelik stratejiler, toplumsal yaşantının birçok alanında kendini gösterir. Sonuç itibarıyla, coğrafi ve toplumsal koşullarla biçimlenen bu etkileşim kalıpları, Ulupamir Kırgızlarının Türklük bilincini merkeze alan kimlik inşasında belirgin bir rol oynamaya devam eder. Nitekim Kaplan ve Bulut (2022) Kırgızların göç süreçlerinde ve yerleştikleri bölgelerde kimliklerini kaybetme kaygısını yoğun biçimde hissettiklerine işaret eder. Yazarlar, bu kaygının sonucu olarak topluluğun birbirine sıkı sıkıya kenetlendiğini, homojen yapıyı korumak adına etraflarındaki farklı etnik kimlik ve dilleri konuşan topluluklarla mesafeyi görece daha sabit tuttuğunu belirtir. Söz konusu tutum, ‘farklı etnik kimlikle kendilerini ifade eden ve farklı dil konuşulan bir coğrafyada yaşamalarından dolayı daha çok birbirlerine kenetlenmiş, civardaki köylerden izole olmuş ve sınırları belli bir kimlik oluşmuştur’ şeklinde özetlenir (Kaplan ve Bulut, 2022: 837-838). Böylelikle, Ulupamir Kırgızlarının, dış etkilere karşı grup içi uyumu ön plana çıkararak kültürel sürekliliği ve kimlik bütünlüğünü sürdürmeye önem verdikleri ve bu doğrultuda kimliklerini inşa ettikleri görülür.

Çevredeki Kürt toplulukları tarafından ötekileştirilen ve dışlanan Ulupamir Kırgızlarının “Türklük bilinci” etrafında şekillendirdikleri kimlik, gündelik yaşamın pek çok alanına yayılan bir dinamizm sergiler. Hem dışlanma kaygısı hem de kendi kültürel değerlerine sahip çıkma arzusu, bu topluluğun meslek seçimi, giyim-kuşam, gündelik pratikler ve evlilik tercihleri gibi sosyokültürel unsurlarda belirgin biçimde kendini gösterir. Sözgelimi, Kaplan ve Bulut (2022)’ün saha gözlemlerinde aktardıklarına göre koruculuk görevi üstlenen Ulupamirli erkekler, görev sırasında kamuflaj üniforma giyerken, köy içinde geleneksel Kırgız kıyafetleriyle dolaşmayı tercih ederler. Ancak köy dışına çıktıklarında bölgede dikkat çekmemek amacıyla yaygın giyim tarzına yönelirler (Kaplan ve Bulut, 2022: 835). Bu strateji, aynı zamanda topluluğun ‘biz-öteki’ ayrımını kontrollü biçimde yönettiğini, kendini korumak istediği alanları ve dışa açılmakta çekince hissettiği sınırları gösterir. Dışlanma korkusu, özellikle Kürt nüfusun Kırgızların devlet tarafından kayırıldığına ve atalarının topraklarının haksız biçimde kendilerine tahsis edildiğine dair düşüncelerinden kaynaklanır. Ulupamir Kırgızları, bu algı nedeniyle civardaki köylerle sınırlı bir ilişki kurar ve etnik-dinî sınırlarını daha da belirginleştirir. Benzer şekilde kadınların giyim tercihleri ve topluluk içi evlilik normları da etnik, dinî ve kültürel sınırların korunmasını merkeze alır. Kırgız erkeklerin “Kadınlarımız köyde özgürdür, giyimine kuşamına karışmayız” (Kaplan ve Bulut, 2022: 835) şeklindeki ifadeleri, ilk bakışta serbest bir yaklaşım izlenimi verse de devamında gelen “zaten onlar geleneksel kıyafetlerimizi giyiniyorlar” (Kaplan ve Bulut, 2022: 835) söylemi,

topluluk içinde kadından beklenen kültürel uyumu ve ‘geleneksellik’ vurgusunu açığa çıkarır. Evlilik meselesinde ise “Kızımın öncelikle kendi köyümüzden evlenmesini isterim” (Kaplan ve Bulut, 2022: 835) ifadesiyle yerel düzeyde bir etno-dinî bütünlüğün devamı hedeflenir. Aynı zamanda “gayrimüslim veya Kürt ile evlenmesini istemem” (Kaplan ve Bulut, 2022: 835) sözleri, etnik ve dinî farklılıkları keskin bir öteki tanımıyla belirginleştirerek Ulupamir Kırgızlarının kendi içlerinde ‘homojen’ kalma arzusunu güçlendirir.

Ulupamir Kırgızlarının kimliklerini koruma arzusu, yalnızca etnik veya dinî aidiyetle sınırlı kalmaz; dilsel ve kültürel pratiklerin sürdürülmesi de bu sürecin ayrılmaz bir parçasını oluşturur. Bu durum, bir yandan Türkiye’nin çok katmanlı toplumsal yapısı içinde kendi benliklerini muhafaza etme çabasına, öte yandan Orta Asya kökenli gelenek ve göreneklerin yeni bir coğrafyada yeniden üretilme sürecine işaret eder. Dil kullanımında gözlenen devamlılık, söz konusu koruma çabasının en güçlü yansımalarından biridir. Şişman’a (2018) göre, Ulupamir Kırgız Türklerinin ad verme alışkanlıkları ve ad vermede önem arz eden etmenler, dönem ve coğrafya değişmiş olsa da Türk dil ve kültürünün hüküm sürdüğü uluslarda yaygın şekilde kabul edilen temayüllerle benzerlik gösterir. İsimlerdeki “yuvarlaklaşma, ikincil yapıdaki uzun ünlüler, ses düşmesine bağlı ünlü ikizleşmeleri” veya “yan yana ünsüz seslerin yinelenmesi” gibi fonetik özelliklerin hâlâ varlığını koruması, Ulupamir Kırgızlarının Anadolu Türkçesine bütünüyle asimile olmadığını ve kendi dilsel yapılarından tam bir kopuş yaşamadıklarını gösterir (Şişman, 2018: 123). Başka bir deyişle, günlük hayatta konuşulan Türkçe ile geleneksel Kırgız lehçesi arasında melez bir form gelişirken, bu melezlik dilsel aidiyetin köklerinden kopmadığını ortaya koyar. Bu durum, kimlik koruma stratejisinin dil boyutunu görünür kılan en somut örneklerden biridir. Benzer biçimde, geleneksel ritüellerde ve kutlamalarda kullanılan ögeler de Ulupamir Kırgızlarının kültürel devamlılığını yansıtır. Şahiner’in (2022) belirttiği üzere, “boorsok” denilen geleneksel bir hamur işi, nişan, düğün, sünnet töreni ve asker uğurlama gibi önemli geçiş ritüellerinde olduğu gibi Nevruz, arife günleri, dinî ve millî bayramlarda da yapılır. Boorsok, Kırgız kültüründe hem günlük hem de törensel niteliğe sahip olmasıyla dikkat çeker (Şahinler, 2022: 6-7). Yeni coğrafyada sürdürülen bu pratik, bir yandan topluluğun Orta Asya’dan taşıdığı kültürel mirası korurken, öte yandan Türkiye’deki yaşamın ritüelleriyle de uyum arayışı içerisine girdiğini gösterir. Bu örnekler, Ulupamir Kırgızlarının kültürel kimliğini çok boyutlu bir şekilde inşa ettiğini gözler önüne serer. Dilsel çeşitlilik, etnografik unsurlar, geleneksel yiyecek ve ritüeller, toplumsal aidiyetin yalnızca etnik sınırlar ya da dinî pratiklerle tanımlanmadığını, aynı zamanda tarihsel belleğin, kültürel sembollerin ve aile içi aktarımın da önemli bir rol oynadığını gösterir. Böylece, Ulupamir Kırgızlarının kimliğine dair önemli ipuçları, hem dilsel sürekliliğin izinde hem de tören ve kutlama gibi kolektif deneyimlerin bütünüleyici gücü aracılığıyla karşımıza çıkar. Bu bağlamda, topluluk üyeleri, günlük yaşam pratikleriyle hem kendi iç dayanışmasını güçlendirir hem de yeni toplumsal çevreyle etkileşim kurarken özgün kültürel kodlarını canlı tutar.

4.2. Ulupamir Kırgızlarının Müzik ve Dans Aracılığıyla Yeni Kimlik İnşası

Diasporik toplulukların kimlik inşa süreçlerinde müziğin rolünü ana vatan üzerinden ele alan Çerezcioğlu’na (2010) göre, göç olgusu her ne kadar etnik kökenle olan bağları coğrafi olarak koparsa da göçen topluluklar “ana vatan”la arasında simgesel bağlar kurar: “Göç, etnik kökenle olan bağları coğrafi olarak koparan bir olgudur. Ancak göçen topluluk, coğrafi olarak kendilerinden uzakta olan ana vatanla arasında simgesel bağlar kurar. Bu bağlar, ana vatandaki ‘soydaşlar’la zihinsel düzeyde kurulur. Böylelikle, onlarla aynı şekilde davranıyor olunduğu ve aynı ortak değerlerin paylaşıyor olduğu düşüncesi pekiştirilir” (Çerezcioğlu, 2010: 87). Bu yaklaşım, diasporik toplulukların fiziksel mesafelere rağmen kültürel ve zihinsel bir birliktelik sürdürmelerinin yolunu açar. “Ana vatan” imgesi, yerinden edilmiş ya da göç etmiş bireyler için hem bir geçmiş kaynağı hem de bugünkü kimliklerini tanımlamada önemli bir başvuru noktası hâline gelir. Böylece, ‘ötekileşme’ veya ‘yabancılaşma’ hisleriyle mücadele ederken, ana vatandaki akrabalar veya kültürel gruplarla bağ kurulduğu düşüncesi, aidiyet duygusunu güçlendiren bir unsura dönüşür. Ulupamir Kırgızlarının Türkiye’deki varoluşları da söz konusu “ana vatan” imgesiyle kurulan bu simgesel bağın güçlü bir örneğini oluşturur. Orta Asya

steplerinden kopup Van'ın Erciş ilçesine yerleşen bu topluluk, farklı toplumsal ve coğrafi koşullara uyum sağlamaya çalışırken, Orta Asya'daki köklerini zihinsel ve duygusal düzeyde canlı tutma arayışı içerisinde: "1990'ların en önemli olayı Sovyetler Birliği'nin çökmesi ve Türk cumhuriyetlerinin bağımsızlığını kazanmasıdır. Kırgızistan 31 Ağustos 1991'de bağımsızlığını ilan edince Van Kırgızları bunu büyük şaşkınlık ve coşkuyla karşılamış, Ulupamir'de halk köy meydanına toplanarak pankartlar, sloganlar ve sevinç gözyaşları içinde kutlamıştır. Türkiye'nin Kırgızistan'ın bağımsızlığını ilk tanıyan ve onunla ilk diplomatik ilişkiler kuran devlet olması Van Kırgızları için ayrı bir gururdur. 30-31 Ağustos 1992'de Bişkek'te gerçekleşen Dünya Kırgızları Birinci Kurultayı'na Van Kırgızları da heyet göndermiştir. Arkasından Kırgızistan'da eğitim görmek üzere Ulupamir'den ilk öğrenciler gitmiştir. 1995 yılında Kırgızistan ve Türkiye arasında yapılan anlaşmayla Kırgızistan'dan Kırgız dili ve tarihi uzmanı iki öğretmen Ulupamir'e gelerek ders vermiştir. Günümüzde bu ilişkiler yoğun bir biçimde sürmektedir" (Kurbanbeg, 2019: 138-139). Bu kapsamda, Kurbanbeg'in aktardığı bilgiler, Ulupamir Kırgızlarının Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Kırgızistan'ın bağımsızlığını kazanmasına gösterdikleri coşkun, diaspora topluluklarında tipik olarak gözlenen 'ana vatan'a özlem ve gurur duygularıyla derinden ilintili olduğunu ortaya koyar. Van Kırgızlarının, 31 Ağustos 1991'de ilan edilen bağımsızlığı büyük bir şaşkınlık ve sevinçle kutlamaları, köy meydanında pankartlar ve sloganlar eşliğinde sevinç gözyaşları dökmeleri, 'ana vatan'a duyulan aidiyetin, resmî devlet sınırlarının ötesinde de sürdüğünü gösterir. Bunun yanında, Türkiye'nin Kırgızistan'ın bağımsızlığını ilk tanıyan devlet olması ve akabinde diplomatik ilişkilerin hızla gelişmesi, Ulupamir'de yaşayan Kırgızlar için ayrı bir gurur kaynağı hâline gelir. 1992'de Bişkek'te gerçekleşen Dünya Kırgızları Birinci Kurultayı'na Van Kırgızlarının heyet göndermesi, ana vatanla yeniden kurulan somut bağların bir diğer örneğini oluşturur. Devamında, Kırgızistan'da eğitim gören ilk Ulupamirli öğrenciler, kültürel etkileşimin sürekliliğini sağlar; ayrıca 1995'te Kırgız dili ve tarihi uzmanı iki öğretmenin Ulupamir'e gelerek ders vermesi, diaspora topluluğunun dil ve gelenek gibi temel kimlik unsurlarını yeniden üretme konusundaki kararlılığını gösterir. Günümüzde de bu ilişkilerin yoğun bir şekilde devam etmesi, diaspora kimliğinin ana vatanla fiziksel değilse bile zihinsel, duygusal ve kurumsal düzeyde sağlam köprüler kurduğunu ortaya koyar. Ayrıca Bu örnek, diaspora topluluklarında müzikten siyasete, dil eğitiminden kültürel ritüellere kadar uzanan geniş bir yelpazede 'ana vatan'la bağlantı kurma eğiliminin ne kadar güçlü olduğunu kanıtlar.

Müzik ve dans pratikleri aracılığıyla anavatanla simgesel bir bağın kurulması ve kimliğin inşasına yönelik soruşturmalar, alan araştırmalarındaki görüşme ve gözlemlerde somut şekilde ortaya çıkmaktadır. Diasporik topluluklar, göç ettikleri yeni mekânlarda, kimliklerini koruma çabasıyla geleneksel kültürel pratiklerini sürdürebilmek için çeşitli stratejiler geliştirmektedir. Ulupamir Kırgızlarının müzik ve dansla kurdukları ilişki de bu bağlamda önemli bir dönüşüm sürecine işaret etmektedir. Araştırma bulgularına göre, geçmişte dans, Ulupamir Kırgızları arasında kültürel bir pratik olarak varlık göstermemiştir. Birçok görüşmede ifade edildiği üzere, dansın geleneksel Kırgız toplumunda Şamanist pratiklerle ilişkilendirildiği ve bu nedenle dini açıdan sakıncalı görülerek reddedildiği belirtilmektedir. "Babamlar öyle der mesela bunlar Şamanist derler. İşte hocam bu şaman adetlerine karşı bir nefret mi duyuldu, tepki mi oluştu, dansı o Şamanizm'le mi özdeşleştirdik?" (F.K., Kişisel Görüşme, Ocak 2025). Bu durum, kültürel pratiklerin zaman içinde dini inançlar, toplumsal normlar ve tarihsel hafıza tarafından nasıl şekillendirildiğini göstermektedir. Ulupamir Kırgızları için dans, geçmişte Şamanizm'le ilişkilendirilmiş ve bu nedenle kültürel bellekte olumsuz bir anlam kazanmıştır. Ancak, bu reddediş yalnızca dini bir mesele değil, aynı zamanda kimliğin korunması ve belirli ritüellerin "kabul edilebilir" veya "sakıncalı" olarak tanımlanmasıyla ilgilidir. Dolayısıyla, dansın geleneksel olarak yer almaması, Kırgız kimliğinin inşa sürecinde dini otoriteler ve kolektif hafızanın belirleyici rol oynadığını göstermektedir. Göç gibi radikal değişimler yaşandığında ise, bazı kültürel pratiklerin yeniden yorumlanarak kimlik repertuarına dahil edilebildiği görülmektedir.

Dansın geleneksel pratikler arasında yer almaması, onun geleneksel olmayan bir kimlik ögesi olarak görülmesine yol açmıştır. Fakat zamanla bu algı değişmeye başlamış, özellikle genç

kuşaklar için dans farklı bir anlam kazanmaya başlamıştır. “Göç sonrası dans bizim için biraz daha önemli hale geldi. Eskiden bu kadar üzerinde durmazdık. Şimdi ise dans, sanki kimliğimizi ifade eden bir şey gibi görünüyor. Özellikle gençler bu konuda çok hevesli. Hem geçmişimize dair bir bağ kurmak hem de kendimizi ifade etmek için dansı daha çok sahiplendik diyebilirim” (A. K., Kişisel Görüşme, Ocak 2025). Bu dönüşüm, diasporik topluluklarda kültürel pratiklerin zaman içinde nasıl yeniden inşa edildiğini ve kimliğin değişen koşullara göre nasıl yeniden yorumlandığını göstermektedir. Önceleri geleneksel bir unsur olarak görülmeyen dans, göç sonrası yeni bir anlam kazanarak kimliğin ifadesinde önemli bir araç hâline gelmiştir. Genç nesil, dansı yalnızca bir eğlence aracı olarak değil, aynı zamanda anavatanla bağ kurmanın, kültürel kimliği görünür kılmanın ve topluluk içinde aidiyet duygusunu güçlendirmenin bir yolu olarak görmektedir. Bu bağlamda, göç edilen toplumun kültürel dinamikleri, özellikle yerel toplulukların dans pratikleriyle karşılaşma, Kırgız gençlerinin dansa yönelik bakış açılarını değiştirmiş ve onu sahiplenmelerine neden olmuştur. Böylece, dans sadece bireysel bir ifade biçimi olmaktan çıkıp kolektif kimlik inşasının önemli bir bileşeni hâline gelmiştir.

Bu dönüşümde çevresel etkenler de rol oynamaktadır. Çevredeki -öteki- Kürt topluluklarının dans pratikleriyle sıkça karşılaşan Ulupamir Kırgızları, kendi danslarını anavatanları Kırgızistan ile ilişkilendirerek öğrenmeye yönelmişlerdir. Kültürel devamlılığı sağlamak amacıyla Kırgızistan’dan gelen eğitimci, internet ve CD kayıtları gibi farklı bilgi kaynaklarından yararlanarak Kırgız danslarını öğrenen gençler, bu süreçte kimliklerini pekiştirmek için bir Genç Keneş Kültür Derneği de kurmuşlardır. “Biz 2019’da dedik ya kültürümüzü devam ettirmemiz gerekiyor. Yani bu dansımız olsun, sanatsal açıdan olsun, edebiyat açısından olsun, dil açısından olsun. Kendi kültürümüzü devam ettirmek açısından gençlerle toplandık ve 2019 yılında bizim Genç Keneş, Eğitim ve Kültür Derneği’ni kurma aşamasına geçtik” (H. V., Kişisel Görüşme, Aralık 2024). Bu durum, kimliğin yalnızca geçmişten taşınan bir miras olmadığını, aynı zamanda güncel koşullar çerçevesinde yeniden üretildiğini göstermektedir. Çevresel etkileşimler, Ulupamir Kırgızlarının kimlik algısını şekillendiren önemli bir faktör olmuş, Kürt topluluklarının dans pratikleriyle sıkça karşılaşmaları kendi kültürel repertuarlarını genişletme ihtiyacını doğurmuştur. Ancak bu süreç sadece dışsal bir etkilenme biçiminde kalmamış, aksine anavatanla bağlantı kurma arzusuyla içselleştirilmiş ve bilinçli bir şekilde kimlik inşasında kullanılan bir araca dönüşmüştür. Genç Keneş Kültür Derneği’nin kurulması, bu dönüşümün örgütlü ve kolektif bir çabaya dönüştüğünü göstermektedir. Geleneksel pratiklerin sürdürülmesi artık yalnızca bireysel tercihlere değil, topluluk içinde örgütlü bir çaba ile sistematik olarak yürütülen kültürel faaliyetlere dayanmaktadır. Kırgızistan’dan gelen eğitimci, internet ve modern medya araçları, bu sürecin yalnızca yerel çevreyle sınırlı kalmadığını, diasporik kimliğin ulus ötesi bir nitelik kazandığını da göstermektedir. Böylelikle, Ulupamir Kırgızları kimliklerini koruma ve güçlendirme sürecinde gelenek ile modernliği harmanlayarak kültürel devamlılığı sağlamaya yönelik bilinçli bir strateji izlemektedirler.

Bununla birlikte, dans pratiğinin yaygınlaşması, özellikle internet ve dışarıdan gelen eğitimcilerin etkisiyle hız kazanmıştır. “Şu an köyde dans eğitimi veren bir eğitimci yok. Genelde internet üzerinden figürler öğreniyoruz. Sosyal medyada videolar izleyerek ya da diğer köylerdeki insanlardan bilgi alarak bir şeyler öğreniyoruz” (A. K., Kişisel Görüşme, Ocak 2025). “Zaten dediğim gibi dans kültürü oturmuş bir kültür olmadığı için arada Kırgızistan’dan hocalar geldi gitti. Onun dışında genelde zaten gençler internetten faydalıyor” (A. Ku., Kişisel Görüşme, Ocak 2025). Bu durum, geleneksel kültürel pratiklerin aktarımında ve yeniden üretilmesinde dijital medyanın ve ulus ötesi bağlantıların oynadığı kritik rolü gözler önüne sermektedir. Dansın Ulupamir Kırgızları arasında tarihsel olarak kökleşmiş bir kültürel pratik olmaması, bu kimlik öğesinin dış kaynaklardan öğrenilerek yeniden inşa edilmesine neden olmuştur. Kırgızistan’dan gelen eğitimcilerin yanı sıra internet ve sosyal medya platformları, diasporik kimliğin oluşumunda modern bilgi kaynaklarının nasıl devreye girdiğini göstermektedir. Bunun yanı sıra, geleneksel kültürel aktarımın genellikle aile ve topluluk içindeki sözlü ve uygulamalı pratikler yoluyla gerçekleştiği düşünüldüğünde, bu örnek dijitalleşmenin diaspora toplulukları için kültürel

öğrenme süreçlerini nasıl dönüştürdüğünü de göstermektedir. İnternet, yalnızca dans hareketlerini öğretmekle kalmamakta, aynı zamanda gençlerin anavatanla bağ kurmasını sağlayan bir kimlik inşa aracı olarak işlev görmektedir. Böylece, kültürel süreklilik artık yalnızca fiziksel mekânda değil, dijital ortamlar aracılığıyla da sağlanmaktadır.

Komuz çalma pratiği ise müzik açısından kimlik inşasında önemli bir öge olarak değerlendirilmektedir. Geleneksel Kırgız kültüründe komuz, tarih anlatıcılığı ve sözlü kültür aktarımında önemli bir araç olmasına rağmen, Ulupamir Kırgızları arasında bu çalgının yaygın olarak çalınmadığı belirtilmektedir. “Komuz bile hocam şöyle söyleyeyim bizim komuz tamam çalınıyordu şey oluyordu ama Kırgızistan komuz yapısıyla şeye baktığımız zaman o da azdı. Komuz sonradan bizde çok iyi oturdu. Yani neredeyse kayboluyordu. Mesela benim babam da çalıyor” (F. G., Kişisel Görüşme, Ocak 2025). Bu durum, diasporik topluluklarda bazı kültürel unsurların zamanla zayıflayabileceğini, ancak bilinçli çabalarla yeniden canlandırılabilceğini göstermektedir. Geleneksel Kırgız kültüründe komuz, yalnızca bir müzik enstrümanı olarak değil, sözlü tarih ve kültürel hafızanın aktarılmasında merkezi bir araç olarak işlev görmektedir. Ancak göç ve farklı toplumsal dinamiklere uyum süreci, bu tür geleneksel unsurların önemini azalmasına neden olmuştur. Bununla birlikte, komuzun yeniden sahiplenilmesi ve topluluk içinde yaygınlaşmaya başlaması, kimlik inşasında kökene dönüş ve kültürel canlanma eğiliminin güçlü bir göstergesidir. Komuzun neredeyse kaybolmak üzereyken tekrar benimsenmesi, Ulupamir Kırgızlarının kimliklerini koruma sürecinde müziğin bir araç olarak nasıl kullanıldığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, komuz pratiği yalnızca bir sanat formu değil, aynı zamanda kültürel sürekliliğin sağlanması ve topluluk içindeki aidiyet duygusunun pekiştirilmesi açısından da önemli bir sembol hâline gelmektedir.

Komuz çalmanın yeniden canlandırılması ise Kırgızistan’dan gelen eğitimcilerin ve kültürel derneklerin etkisiyle gerçekleşmiştir. “Ondan sonra 95-96 döneminde Kırgızistan’dan iki tane hocamız geldi. Bir tanesi edebiyat ve dil konusunda, bir tanesi de müzikal olarak normal kültürümüzü, müziğini, dansını, figürlerini öğretmek için geldi iki tane öğretmenimiz. İsimleri Erkece ve Niyazbek diye” (H. V., Kişisel Görüşme, Aralık 2024). “Muhtar Adlikof geldi, o da bu sahne sanatlarını baya iyiye taşıdı, koro kurdu, şey yaptı” (F. K., Kişisel Görüşme, Ocak 2025). Bu durum, diasporik toplulukların kültürel kimliklerini yeniden inşa etme süreçlerinde kurumsal destek ve anavatan ile kurulan bağların belirleyici rol oynadığını göstermektedir. Komuz çalmanın yeniden canlandırılması, yalnızca bireysel girişimlerle değil, Kırgızistan’dan gelen eğitimciler ve kültürel dernekler aracılığıyla sistematik bir şekilde yürütülen çalışmalarla mümkün olmuştur. Burada, devletler arası kültürel ilişkilerin diaspora topluluklarının kimliklerini nasıl güçlendirdiği açıkça görülmektedir. Kırgızistan’dan gelen öğretmenler, yalnızca bir sanat formunu öğretmekle kalmamış, aynı zamanda Ulupamir Kırgızları arasında kültürel aidiyeti ve anavatanla bağlantıyı pekiştiren bir bilinç oluşturmıştır. Bu tür kültürel aktarımlar, diasporik grupların asimilasyon yerine kökenleriyle bağ kurarak kendi kimliklerini koruma ve yeniden üretme süreçlerini destekleyen bir dinamik yaratmaktadır. Bunun yanı sıra, komuz pratiğinin kurumsal destekle yeniden hayat bulması, kültürel öğelerin kaybolmaması için bilinçli ve örgütlü bir çabanın gerekliliğine işaret etmektedir. Bu süreç, kültürel mirasın sürdürülebilirliği açısından diaspora topluluklarının yalnızca nostaljik bir bağ kurmak yerine, geçmişten gelen gelenekleri bugünün koşullarına uyarlayarak yaşatma eğiliminde olduğunu ortaya koymaktadır.

Öte yandan, müziğin sadece eğlence aracı olarak değil, bir anlatı formu ve kimlik inşası aracı olarak da kullanıldığı belirtilmektedir. “En orijinal Kırgız müziği dediğimiz şeyi size dinleteyim. Adam 30 dakika söylüyorsa 30 dakika çok ağır mesela şey var edebiyatı. Aşırı ağır. Bunu anlamak için mesela çoğu şey ne derler? Sözlerini anlamak için mitolojisini bilmek gerekiyor” (F. K., Kişisel Görüşme, Ocak 2025). Bu durum, müziğin yalnızca bir eğlence pratiği değil, aynı zamanda kültürel hafızayı, kolektif kimliği ve toplumsal anlatıları taşıyan bir araç olduğunu göstermektedir. Kırgız müziğinin, özellikle destan anlatıcılığı ve edebiyatla iç içe geçmiş yapısı, müziği sadece bir sanat formu olmaktan çıkarıp, kimlik inşasında merkezi bir rol oynayan sözlü tarih aktarıcısı hâline getirmektedir.

Sonuç

Ulupamir Kırgızlarının göç sonrası kimlik inşası, diasporik toplulukların kültürel ve sosyolojik dönüşümlerini anlamak için önemli bir çalışma alanı sunmaktadır. Tarihsel süreçte maruz kaldıkları zorluklar ve yeni bir mekâna uyum sağlama çabaları, topluluğun kültürel kodlarını koruma ve yeniden inşa etme stratejilerini şekillendirmiştir. Bu kapsamda, müzik ve dans gibi kültürel pratikler, kimliğin sürekliliğini sağlayan temel unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Müzik ve dans pratikleri, Ulupamir Kırgızlarının kimliklerini koruma ve yeni koşullara uyum sağlama sürecinde merkezi bir rol oynamıştır. Göç sonrası topluluk içinde yaygınlaşan dans pratikleri, kültürel mirasın bir parçası olarak sahiplenilmiş ve anavatanla bağlantı kurmanın bir yolu olarak yeniden anlamlandırılmıştır. Benzer şekilde, komuz gibi geleneksel enstrümanların yeniden canlandırılması, topluluğun kültürel hafızasını canlı tutma ve kimliklerini daha da güçlendirme amacıyla bilinçli çabalar sergilediğini göstermektedir. Bu süreçte, dış etkenlerin ve modern teknoloji kullanımının da etkisi gözlemlenmektedir. Ulus ötesi ilişkiler ve internet üzerinden erişilebilir kaynaklar, geleneksel kültür pratiklerinin aktarımını kolaylaştırmış, diaspora topluluğunun kökenleriyle olan bağlarını sürdürbilmesine olanak tanımıştır. Anavatan ile kurulan bağlar, bu kültürel sürekliliğin en büyük garantörlerinden biri haline gelmiş ve kırsal yaşamdan modern dünya ile entegre olma sürecinde çift yönlü bir dönüşümü beraberinde getirmiştir. Sonuç olarak, Ulupamir Kırgızlarının göç sonrası kimlik inşası, bireysel ve kolektif hafızanın, toplumsal dinamiklerin ve kültürel pratiklerin iç içe geçtiği bir sürecin sonucudur. Kendi kültürlerini koruma ve yeni çevrelerine uyum sağlama çabaları hem geleneksel hem de modern unsurların harmanlandığı bir kimlik yapısını ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda, Ulupamir Kırgızları, müzik ve dans aracılığıyla hem anavatanlarıyla bağlarını sürdürmeyi hem de bulundukları topluma entegre olmanın yollarını bulmayı başararak, kültürel kimliklerini dinamik bir biçimde yaşatmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akbaba Bozok, Bilgihan (2017). “Göç, Kimlik, Müzik: Karaağaçlı Pomak Topluluğunda Balkanlık Tahayyülleri ve Kültürel Kimliğin Müziksel İnşası”. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Ata, Yasemin. (2021) “Etnik Kimliğin İnşasında Müziğin Rolü: Kısa Bir İnceleme”. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 5(1):27-44.
- Can, Reyhan Rafet (2024). “Wakhan Koridoru’nda (Afganistan) Pamir Kırgızlarının Yaşam Biçimi, Mevcut Durumu ve Sorunları”. *Bilgi* (108):83-111.
- Çerezcioglu, Aykut Barış (2010). “İzmir Makedon Göçmenlerinde Etnik Kimliğin Bir İşaretleyicisi Olarak Müzik”. *Folklor/Edebiyat* 16(62).
- Dalbay, R. Saim ve Nazmi Avcı (2018). “Kimlik İnşasına İlişkin Temel Yaklaşımlar ve Bu Yaklaşımların Türkiye’ye Yansımaları”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 23(1):17-39.
- Kaplan, Taner ve Meryem Bulut (2022). “Kırgız Korucularının Kimlik Bileşenleri”. *Turkish Studies Social Sciences* 17(5):827-40.
- Kutlu, Kurbanbeg (2019). “Kırgız Lider Rahmankul Kutlu ve Van Kırgızlarının Tarihi ve Kültürü”. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Küçükebe, Murat (2018). “Etnomüzikoloji Alanında Bir Analiz Aracı: Kimlik Kavramı”. *Eurasian Journal of Music and Dance* (13):118-32.
- Sağır, Adem (2011). “Sürgün Sosyolojisi Bağlamında Van-Ulupamir Kırgız Türkleri İle Oş-Karadenizli Türkler Üzerine Uygulamalı ve Kıyaslamalı Bir Çözümleme”. *Turkish Studies* 6(4):263-86.
- Şahinler, Duygu (2022). “Türk Kültüründe Ritüelistik Bir Yemek Olarak Bauırsaq, Pişi, Pesmet, Lokma, Kıygaşa”. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi* (20):1-18.

